

IZAZVANI NA KRŠĆANSKO SVJEDOČENJE

Muslimani mole – Crkva moli

FELIX KÖRNER

Jesuitenkommunität
Kardeşler Sok. 15 , 06250 Ulus – Ankara
Turska

Primljeno:
11. 4. 2008.

Pregledni
članak

UDK
23/28:297

Sažetak

*K*ako kršćanstvo objasniti muslimanima? Pater Körner, koji živi u Turskoj, zastupa ovu tezu: budući da je kršćanstvo istinska i danas postojeća povijest Isusa Krista, mora biti posvjedočeno kao pripadnost Tijelu Kristovu. Svjedočenje se događa po iskustvu i to na trostruki način: (a) u govoru o osobnom doživljavanju vjere, (b) u prihvaćanju vlastite manjkavosti zbog toga što sam slab svjedok i (c) u odvažnosti da se istinu povijesti o Isusu živi kao javno-službenu vjeroispovijest. Polazeći od tri središnja oblika muslimanove molitve, autor pokazuje u čemu se crkveno svjedočenje bitno razlikuje od islamske vjeroispovijesti: u poimanju povijesti, grijeha i osobe. Upravo poštivanje muslimana obavezuje kršćane da ne prešućuju sablazan evanđelja.

Ključne riječi: *kršćani i muslimani, kršćansko svjedočenje, muslimani i molitva, Crkva i molitva, međuvjerski dijalog*

Muslimani postavljaju pitanja kršćanstvu. Počne li se govoriti o vjeri, često se čuju ista pitanja: zašto postoje četiri evanđelja, zašto tri osobe u Bogu? Spremni smo odgovarati i objašnjavati. Međutim, naši su odgovori gotovo uvijek jednoobrazni i stoga se zapada u jednu te istu pogrešku. Odgovaramo polazeći od riječi »također«. Mi smo *također* monoteisti, ni mi *također* ne postavljamo nikakvo božanstvo uz Boga, mi *također* vjerujemo da je naše Pismo objavljeno. Nerijetko slično reagiramo i na poziv na molitvu.

1. POZIV NA MOLITVU: *adān* (ezan)

Mujezin pet puta dnevno poziva na molitvu.

Allāhu akbar
Bog je najveći.

Ašhadu an lā ilāha illa llāh
Vjerujem i izjavljujem da je samo Alah Bog.

Ašhadu anna Muḥammadan rasūlu llāh
Vjerujem i izjavljujem
da je Muhamed Božji poslanik.

Ḥayya 'alā ṣ-ṣalāt
Dođite na molitvu!

Ḥayya 'alā l-falāḥ
Dođite na spas!

Allāhu akbar
Bog je najveći.

Lā ilāha illa llāh
Samo je jedan Bog, Alah.

Mujezin može poziv skladno otpjevati. Jednako tako skladne su i formulacije: Bog je najveći, to znači, on sve pobjeđuje. Mujezin posvjedočuje jedinstvenost Božju i proroka Muhameda. Tada poziva »Dođite!«, tj. na obrednu molitvu, »za spas!«. Pozivu na molitvu muslimani mogu prema tradiciji odgovoriti i tihom molitvom. Ako su pobožni, slijedit će poziv da pođu u džamiju, ali to nije obavezno. Potrebno je samo do odzvanjanja sljedećeg *adāna* izvršiti tako uvedenu obrednu molitvu.

I kršćani na svoj način odgovaraju na poziv. Tako sam i ja osobno, dok sam u Bambergu studirao islamske znanosti, po islamskom ritmu ponovno otkrio »Anđeo Gospodnji«. Na putovanju po Turskoj s njemačkim katoličkim studentima čuo sam prijedlog da zajednički molimo dijelove crkvenog časoslova kad se čuo poziv na molitvu. Kako da odgovorimo kad nas muslimani upitaju: »Mi molimo pet puta na dan, a vi?« To mi je pitanje prvi put postavio jedan turski prijatelj kad smo s turkološkim seminarom u nürnbergskom zoološkom vrtu promatrali životinje iz Srednje Azije: »Kako često ti zapravo moliš?« To je pitanje u meni izazvalo određenu neugodu. Upitao sam se, postoji li neka druga mogućnost, osim da, prihvaćajući islamski izazov, reaktivno-trijumfalno odgovorim »Da, također«?

Iznijet ću tri teze protumačene pomoću tri muslimanska oblika molitve. Prema geslu »Muslimani pitaju – kršćani odgovaraju« nastojao sam razjasniti islamska pitanja. »Kršćanstvo« je naime naknadna apstrakcija, svodenje životne istine na učenje. Zapravo je riječ o Crkvi. Pripadnost Crkvi obznanjuje se na dvostruk način, kao *svjedočenje* i kao *priznavanje*. Pripadnost Tijelu Kristovu temelji se na osobnom pozivu. Stoga u Crkvi i postoje potpuno različiti oblici življenja, a posljedično tome i različiti oblici molitve. Oni međutim ni-

su individualizirani i neovisni jedni o drugima. Dok sam studirao u Bambergu, živio sam zajedno sa župnikom središnje gradske župe u nekadašnjem isusovačkom kolegiju. Bilo je to vrlo lijepo razdoblje, među ostalim i zbog toga što se kućepaziteljica za nas ljubazno brinula. Zbog toga sam smio dovesti i goste, kao npr. benediktinca oca Marka iz opatije Metten s kojim sam se sprijateljio. Nekoliko dana nakon što je on otputovao, domaćica mi je rekla: »Kad ujutro ustajem, ne mislim kako je to prerano, nego da je otac Marko već dugo na koljenima i da moli.« Različiti pozivi i oblici života u Crkvi pripadaju zajedno. Potrebni smo jedni drugima i tako zajedno tvorimo zajednicu.

Svjedočenje

Već više godina ovako molim: svakoga jutra izabirem nekoliko riječi iz jedne od Pavlovih poslanica i o njima prvo govorim s Marijom, zatim s Kristom, a na kraju s Ocem. Danas su npr. to riječi »karpophoroumenon kai auxanomenon – plodove nosi i raste«: radi se o evanđelju (Kol 1,6). Ja to zovem *Paul for today*¹. Svojim elektroničkim pismima često dodajem aktualni *Paul for today*.

Priznavanje

Novi zavjet od nas traži da molimo bez prestanka (1 Sol 5,17). Nakon što molim *Paul for today*, nemam osjećaj da sam ispunio svoju dužnost. Uvijek je to premalo. Kao što se u današnjim riječima iz Poslanice Kološanima kaže, postoji tu još mnogo prostora za rast. Moja molitva mora biti autentičnija, mora me još više preobražavati. Pozvan sam na *magis*², kao što to kaže Ignacije Lojolski: »da ga više uzlju-

¹ *Paul for today* (engl. Pavao za današnji dan) (*nap. prev.*)

² *magis* (lat. više) (*nap. prev.*)

bim i nasljedujem»³. Kršćanstvo kao takvo, s Isusovom zapovijeđu ljubavi, da ljubimo poput njega (Iv 13,34), je pretjeran zahtjev. Taj nam zahtjev naime ni jednog trenutka ne dopušta da se nađemo u situaciji u kojoj možemo samozadovoljno reći: zadatak je ispunjen.

S obzirom na islam, umjesto da se podredimo istim kategorijama ili da živimo suprotno od muslimana, možemo formulirati tri temeljna i dijalektička odnosa. To su ujedno i moje tri teze. Prvu smo upravo predstavili:

Imamo određeni propis, ali smo pre-slabi da bismo ga ispunili.

2. OBREDNA MOLITVA: *ṣalāt* (namaz)

Potaknuti pozivom na molitvu, pobožni muslimani pet puta dnevno obavljaju vrlo detaljno propisan obred. On sadržava riječi i geste koje se ne mogu izdvojeno pojedinačno objasniti. Otvorene su za tumačenje i stoga posebno zanimljive. Obredna molitva započinje tako da se molitelj okrene prema Kabi u Meki. Iako zbog vremenskih zona odvojena, ipak *umma*, Muhamedova zajednica, po cijelom svijetu tvori koncentrični krug oko jedne jedine točke. Muslimani ostvaruju globalnu koncentraciju. U mnogim muslimanskim zemljama u hotelskim sobama možete naći ne samo Kur'an i molitveni sag nego i strelicu nalijepljenu u ladici ili na prozorskom podnožju. Ta strelica pokazuje *kiblu*, smjer za molitvu. To pomaže da se čovjek osjetno sabere i usmjeri i u osami i izdvojenosti. Život se ponovno usmjerava. Kad su se molitelji tako usmjerili, prinose ruke ušima. Što to znači? Gotovo instinktivno bismo rekli: »Govori, sluga tvoj sluša« (1 Sam 3,9). Ako međutim upitate muslimana, vjerojatno ćete dobiti drugačije tumačenje: »Sve što bi me moglo odvojiti od Boga ostavljam iza sebe i uspostavljam neposredan odnos s

Bogom.« Tada molitelj izgovara pohvale Bogu, klanja se, kleči, miruje u šutnji, a zatim s pozdravom mira udesno i ulijevo zaključuje molitvu koja traje nekoliko minuta.

Muslimanska obredna molitva ima pritom jasnu logiku. Razumjet ćemo je prisjetimo li se što zapravo znači riječ kojom se imenuje molitvena udubina, koja pokazuje smjer molitve ili *kiblu*. Ta se udubina zove *miḥrab*, a *miḥrab* je arapska riječ za prijestolje ili kraljevsku stolicu. S *miḥraba* vladar obavlja primanje. Upravo to rade muslimani kod obredne molitve: Bog obavlja primanje; oni pak stupaju pred kralja kojemu služe. Najvažniju molbu islamskog molitvenog i životnog stava izriče glavna muslimanska molitva, *al-Fātiḥa*, prva sura Kur'ana. Zove se *Fātiḥa*, ona koja otvara, jer otvara niz od 114 sura Kur'ana. Ona međutim može otvoriti i srca molitelja. Napokon, *Fātiḥa* je i »osvajateljica«, možda zato jer osvaja i srce muslimana za Boga? Molitva glasi:

Bi-smi ḷlāhi r-raḥmāni r-raḥīm

U ime Alaha, Milostivog, Samilosnog!

Al-ḥamdu li-ḷlāhi rabbi l-'ālamīn

Tebe, Alaha, Gospodara svjetova, hvalimo,

Ar-raḥmāni r-raḥīm

Milostivog, Samilosnog,

Māliki yawmi d-dīn

Vladara Dana sudnjeg,

Iyāka na'budu wa-iyāka nasta'īn

Tebi se klanjamo i od Tebe pomoć tražimo!

Ihdinā ṣ-ṣirāta l-mustaqīm

Uputi nas na Pravi put,

Ṣirāta llaḍīna an'amta 'alayhim ḡayri

maḡḍūbi 'alayhim wa-lā ḍ-ḍālīn

na Put onih kojima si milost Svoju darovao, a ne onih koji su protiv sebe srdžbu izazvali, niti onih koji su zalutali!

³ I. LOJOLSKI, *Duhovne vježbe*, br. 104.

Jedina molba, koja se pritom izgovara, glasi: »Uputi nas na pravi put«. Ispravno usmjerenje musliman moli samo od Boga. To se za muslimana događa po Božjoj riječi iz Kur'ana u životu čovjeka koji živi po Božjoj volji, kako se ona izriče u Kur'anu. Nije li priznavanje Božjeg kraljevanja i za kršćanina temelj molitve? To je istina, ali su preduvjeti za to ipak drugačiji.

Svjedočenje

I onda kad sam navečer jako umoran, ipak uvijek izmolim još jednu molitvu. To je Šimunov hvalospjev, *Nunc dimittis* (Lk 2, 29-32). Započinje s riječima »Nyn – sad«. Sad je čas, Božji trenutak. »Apolyeis – otpuštaš«, u opuštenosti, ti u miru otpuštaš, koga? »Slugu svojega.« Vlastit identitet imam jedino pred Gospodom i ovdje ga nazivam »*Děspota*«. To je gospodar kojega moramo čekati s upaljenim svjetilkama. Sad se spominje Božja riječ, njegovo obećanje: »*Kata to rhēma sou* – koje si pripravio«. Dolazi li vjera po slušanju? *Nunc dimittis* ne pušta me moliti samo po slušanoj Božjoj riječi. U toj se molitvi dalje nastavlja: »Ta vidješe oči moje spasenje tvoje«. Danas je Bog djelovao. U zamršenu, čak i krivu čovjekovu djelovanju ipak djeluje Bog: sve će se na kraju pokazati dijelom njegove povijesti. To mogu otkriti već sada. U ovom trenutku mogu otvoriti oči za to: »[spasenje] koje si pripravio pred licem svih naroda: svjetlost na prosvjetljenje narodâ, slavu puka svoga izraelskoga«. Što je Izrael izgubio u toj molitvi?

Prema biblijskom svjedočenju Bog izabire jedan narod i tako se veže uz njegove potomke i sudbinu da slava njegova imena ovisi o tom narodu (usp. npr. Ez 36,20). Budući da je tako vezan uz taj narod, Bog se može osramotiti. Kad sijedi Šimun u hramu moli *Nunc dimittis*, tada on to ne čini praznih ruku. Što ima u rukama? Malo

dijete; to je Isus. Bog se vezao uz povijest jednog naroda i uz Isusovu povijest.

Priznavanje

Onaj tko moli s Crkvom, taj priznaje. On ne priznaje samo svoju vlastitu slabost, nego priznaje da pripada Isusu. To znači da on priznaje da se u povijesti onaj za koga Isus svjedoči da je njegov nebeski otac, doista pokazao Bogom. Postati toga svjestan je smisao crkvenog priznavanja i ispovijedanja vjere s kojim se u molitvi možemo složiti. Ta vjera odgaja naš pogled za prepoznavanje načina na koji se Bog danas očituje. Ona nas odgaja i za razumijevanje druge teze, tj. zahtjeva kršćanstva, koja postaje još očitija u susretu s islamskom pobožnošću, tj. kao temeljno i dijalektično uključivanje kršćanskog postojanja: »Bog svoju božanstvenost izlaže opasnosti u povijesti«.

3. DEVEDESET I DEVET IMENA (al-asmā' al-ḥusnā)

Nedavno sam razgovarao o molitvenom iskustvu s Ezrom, mladom muslimanskom teologinjom, koja je upravo diplomirala u Ankari. Ona mi je otkrila kako moli na putu prema sveučilištu i kad je jako zabrinuta: »Koristim jedno od *najljepših imena* kao mantru, npr. 'Milostivi'«.

Islamska pobožna tradicija je definirala 99 Božjih naziva – većinom neposrednih citata iz Kur'ana – u molitvenom nizu »Najljepših Božjih imena«. Muslimani ih mogu moliti pomoću brojanice koja naliči krunici. Za vrijeme studija islamskog nauka naučio sam napamet 99 imena na arapskom. Jednom sam ih recitirao svom muslimanskom prijatelju. On je bio jako začuđen te je izjavio: »To ne može gotovo nitko od nas! Onaj tko ih sve nauči napamet sigurno ide u raj.« Tu sam sigurnost u međuvremenu izgubio jer sam ponovno

zaboravio mnoga od tih imena. Često su ta imena tako poredana jedno uz drugo da u istom trenutku kazuju suprotno o Bogu: »Koji steže – Koji pruža«, da navedemo samo jedan primjer. Evo tog popisa na arapskom i hrvatskom jeziku:

1	<i>Allāh</i>	Alah (Bog)	33	<i>al-Ḥalīm</i>	Blagi
2	<i>ar-Raḥmān</i>	Blagi	34	<i>al-ʿAzīm</i>	Veliki
3	<i>ar-Raḥīm</i>	Milostivi	35	<i>al-Ġafūr</i>	Koji prašta
4	<i>al-Malik</i>	Vladar	36	<i>aš-Šakūr</i>	Koji je zahvalan
5	<i>al-Quddūs</i>	Sveti	37	<i>al-ʿAlī</i>	Visoki
6	<i>as-Salām</i>	Čist od mana	38	<i>al-Kabīr</i>	Veliki
7	<i>al-Muʿmin</i>	Koji potvrđuje obećanja	39	<i>al-Ḥafīz</i>	Koji čuva
8	<i>al-Muḥaymin</i>	Koji daje sigurnost	40	<i>al-Muqīt</i>	Koji pazi i uzdržava
9	<i>al-ʿAzīz</i>	Koji sve pazi i prati	41	<i>al-Ḥasīb</i>	Koji obračun svodi
10	<i>al-Ġabbār</i>	Snažni	42	<i>al-Ġalīl</i>	Veličanstveni
11	<i>al-Mutakabbir</i>	Silni	43	<i>al-Karīm</i>	Plemeniti
12	<i>al-Ḥāliq</i>	Stvaralac	44	<i>al-Raqīb</i>	Koji motri na svaki pokret
13	<i>al-Bāriʿ</i>	Koji divno stvara	45	<i>al-Muġīb</i>	Koji molbe prima
14	<i>al-Muṣawwir</i>	Koji likove daje	46	<i>al-Wāsiʿ</i>	Koji milošću i znanjem sve obuhvaća
15	<i>al-Ġaffār</i>	Koji mnogo prašta	47	<i>al-Ḥakīm</i>	Mudri
16	<i>al-Qaḥḥār</i>	Koji nadvladava	48	<i>al-Wadūd</i>	Koji voli
17	<i>al-Waḥḥāb</i>	Koji mnogo poklanja	49	<i>al-Maġīd</i>	Slavljeni
18	<i>ar-Razzāq</i>	Koji obilnu opskrbu daje	50	<i>al-Bāʿit</i>	Koji proživljuje
19	<i>al-Fattāḥ</i>	Koji sve rješava i otvara	51	<i>aš-Šahīd</i>	Koji je o svemu svjedok
20	<i>al-ʿAlīm</i>	Koji sve zna	52	<i>al-Ḥaqq</i>	Vrhovna Istina
21	<i>al-Qābiḍ</i>	Koji steže	53	<i>al-Wakīl</i>	Sveopći Staratelj
22	<i>al-Bāsiṭ</i>	Koji pruža	54	<i>al-Qawī</i>	Moćni
23	<i>al-Ḥāfiḍ</i>	Koji spušta	55	<i>al-Maʿīn</i>	Čvrsti
24	<i>ar-Rāfiʿ</i>	Koji diže	56	<i>al-Walī</i>	Zaštitnik
25	<i>al-Muʿizz</i>	Koji uzvisuje	57	<i>al-Ḥamīd</i>	Hvaljeni
26	<i>al-Muḍill</i>	Koji ponizuje	58	<i>al-Muḥṣī</i>	Koji i sitnice obuhvaća i broj im zna
27	<i>as-Samīʿ</i>	Koji sve čuje	59	<i>al-Mubdiʿ</i>	Koji je početni Stvaralac
28	<i>al-Baṣīr</i>	Koji sve vidi	60	<i>al-Muʿīd</i>	Konačni proživitelj
29	<i>al-Ḥakam</i>	Sudac	61	<i>al-Muḥyī</i>	Koji život daje
30	<i>al-ʿAdl</i>	Pravedni	62	<i>al-Mumīt</i>	Koji smrt daje
31	<i>al-Laṭīf</i>	Dobri	63	<i>al-Ḥayy</i>	Živi
32	<i>al-Ḥabīb</i>	O svemu obaviješteni	64	<i>al-Qayyūm</i>	Koji sve obdržava
			65	<i>al-Wāġid</i>	Imućni
			66	<i>al-Māġid</i>	Slavni
			67	<i>al-Aḥad</i>	Jedini
			68	<i>aṣ-Šamad</i>	Kome se svatko obraća

69	<i>al-Qādir</i>	Svemoćni
70	<i>al-Muqtadir</i>	Koji sve može
71	<i>al-Muqaddim</i>	Koji unapređuje
72	<i>al-Mu'ahhīr</i>	Koji zapostavlja
73	<i>al-Awwal</i>	Prvi
74	<i>al-Āhīr</i>	Posljednji
75	<i>aẓ-Zāhīr</i>	Jasni
76	<i>al-Bāṭin</i>	Skriveni
77	<i>al-Wālī</i>	Koji upravlja
78	<i>al-Muta'ālī</i>	Svevišnji
79	<i>al-Barr</i>	Dobročinitelj
80	<i>at-Tawwāb</i>	Koji kajanje uslišava
81	<i>al-Muntaqim</i>	Koji ne ostaje dužan
82	<i>al-'Afū</i>	Koji oprašta
83	<i>ar-Ra'ūf</i>	Samilosni
84	<i>Malik al-Mulk</i>	Gospodar svih svjetova
85	<i>Dū l-ġalāl wa-l-ikrām</i>	Najveličanstveniji i Najčasniji
86	<i>al-Muqṣit</i>	Sveopći djelitelj pravde
87	<i>al-Ġāmi'</i>	Koji sve okuplja
88	<i>al-Ġanī</i>	Koji je bogat
89	<i>al-Muġnī</i>	Koji daje bogatstvo
90	<i>al-Mānī'</i>	Koji oduzima bogatstvo
91	<i>aḍ-Ḍārr</i>	Koji stvara štetu
92	<i>an-Nāfi'</i>	Koji stvara korist
93	<i>an-Nūr</i>	Sveopće svjetlo
94	<i>al-Hādī</i>	Koji upućuje
95	<i>al-Badī'</i>	Stvoritelj (Prapočetak) svega
96	<i>al-Bāqī</i>	Vječiti
97	<i>al-Wāriṭ</i>	Konačni nasljednik svega
98	<i>ar-Rašīd</i>	Upućivač na dobro
99	<i>aṣ-Ṣabūr</i>	Strpljivi, Koji ne hita za obračunom

S mladima iz opatije u Mettenu jednom sam pokušao jednu lijepu vježbu s tim imenima. Željeli smo se prisjetiti naše

vlastite povijesti s Bogom i dopustili smo da nas potiču imena koja svjedoči islam. Svatko je uz pojedino Božje ime trebao zabilježiti neku scenu iz svoga života, npr.: Gdje mi se Bog pojavljuje kao »Jasni«, a gdje kao »Skriveni«?

Svjedočenje

Kao što se to pokazuje već u povezanosti pojedinih parova imena, u takvom imenovanju Boga krije se i određena opasnost. Čovjek smatra da može izreći skrivenu Božju stvarnost, ali mu je ona istovremeno potpuno uskraćena (br. 91-92). Tako se npr. nakon imena »Koji stvara štetu« odmah priznaje: »Koji stvara korist«. Bog se sučeljava s čovjekom kao onaj koji je potpuno drugačiji. I kršćanin, kad govori o svojoj molitvi, spominje Božju tajanstvenost. Ovdje nije riječ o shematskom određivanju granice kršćanstva s obzirom na islam, a još manje o isticanju ili pokazivanju kršćanske nadmoći. Temeljno se pitanje mnogo više odnosi na priznavanje vjere koju se živi na nov način pa ju se prema tome uvijek iznova formulira, ne zato da bi se pobijedio neki izazov, nego u nadi da ćemo ostati vjerni. Što u tom trenutku zamjećujemo u kršćanskom svjedočenju, a ne izražava se u islamskom molitvenom činu?

Priznavanje

Kako nazvati naš odnos prema božanskoj tajni? Kršćani proglašavaju Božje otajstvo događajem spasenja u kojemu čovjek može sudjelovati tako da u nj bude uključen. Stoga, kad kršćani Bogu daju ime, tada je to ime označeno kao Isusov »citat«. Zahvaljujući Isusu, njegovoj osobi i povijesti, izgovaramo ime i odnos o kojemu se govori. Božje ime izgovaramo s Isusom i zahvaljujući Isusu. To ime je »Abba«. Tako Pavao citira Isusa. Kako bi pokazao da se

pritom potpuno poziva na njega, on Isusa citira u njegovu materinskom jeziku: »Abba! Oče« (Gal 4,6; Rim 8,16). Reći *Abba* istovremeno je i najjednostavnije priznavanje vjere u Presveto Trojstvo. Govorimo Ocu i pritom prihvaćamo Isusovu riječ i život, zahvaćeni poslušnim odnosom djeteta Božjega punog povjerenja, drugim riječima, zahvaćeni Duhom, u kojemu je Krist jedno sa svojim nebeskim Ocem. Niz od 99 imena, taj dirljiv izričaj islamske pobožnosti, pojmovno izriče život pred Božjom tajnom. Paradokсни parovi riječi kao što su »Koji uzvisuje – Koji ponizuje« uključuju i izricanje granice, tj. granice Božje dostižnosti pomoću naših govornih i pojmovnih oblika i formula. To je nedvosmisleno izrečeno u imenu koje spominje Božju apsolutnu nadmoć nad svime što se o njemu može reći: *Qayyūm znači »Koji sve obdržava«*. Kad se Boga naziva »Gospodar svih svjetova«, muslimani žele istaknuti da mu ništa ne treba.

Kad kršćani svjedoče »povijest spasenja«, oni ne čine isto. Oni kažu da se nijednu osobnost ne može razumjeti bez odnosa. Osoba je način postojanja koji nadilazi samoga sebe, jer se ne ostvaruje sam po sebi i ostajući u sebi. Razlog zašto kršćani govore o Božjoj ugroženosti u povijesti i

zašto neprekidno preoblikuju svoje govorne oblike u povijesti, ali nikad nisu zadovoljni ni s jednim definiranim razlikovanjem kad se ono postavlja kao odvajanje, štoviše, sama činjenica da biti kršćanin stvara filozofsku napetost, jer postavlja u pitanje razlikovanje između stvoritelja i stvorenja, sve to proizlazi iz treće temeljne tvrdnje, koja se jasno ističe tek u usporedbi s islamom. To je i naša posljednja teza, a stoga i razlog zašto se u kršćanskoj tradiciji uvijek iznova pojavljuju iznenađujuće formulacije, koje nadilaze naše uobičajeno mišljenje i granični odnos: »Koji je od ove trojice bio bližnji onomu koji je upao među razbojnike?« (Lk 10,36) – »Da svi budu jedno kao što ti, Oče, u meni i ja u tebi« (Iv 17,21) – Bogorodica (Denzinger/Hünermann, br. 252) – Pravi Bog i pravi čovjek (Denzinger/Hünermann, br. 302sl). Ovdje dolazi do izraza treća temeljna tvrdnja, koja je ujedno i naša treća teza:

»U drugome dolaziš do sebe.«

Literatura

Felix Körner, *Kirche im Angesicht des Islam. Theologie des interreligiösen Zeugnisses*, Stuttgart, 2008.